

УДК 339.92:332.021

ДИНАМІКА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.050618.56.112

Тараненко І.В., д.е.н.*Університет імені Альфреда Нобеля*

Стаття присвячена дослідженню змісту і динаміки сучасних глобалізаційних процесів, які відбуваються в умовах впровадження неопротекціонізму в економічну політику багатьох країн. Показано, що скорочення кількісних показників глобалізації протягом 2008-2015 рр. обумовлено, перш за все, скороченням економічної, переважно – торгової глобалізації, внаслідок як суттєвого уповільнення міжнародних потоків товарів, капіталів і людей (економічна глобалізація *de facto*), так і протекціоністських заходів економічної політики (економічна глобалізація *de jure*). Обґрунтовано позицію автора про безпідставність твердження про поширення «нового протекціонізму» як початок «деглобалізації». Висока залежність глобалізації від циклічності і кон'юнктури світової економіки, а також сильна кореляція глобалізаційних процесів з великими хвилями Кондратьєва дозволяє пояснити скорочення глобалізації на тлі протекціоністської політики входженням світової економіки у спадну фазу великого циклу, а також припустити повернення до свободи торгівлі та прискорення темпів глобалізації з переходом до висхідної фази циклу.

Ключові слова: глобалізація, індекс глобалізації КОФ, торгова глобалізація, економічна політика, протекціонізм, неопротекціонізм.

UDC 339.92:332.021

DYNAMICS OF GLOBALIZATION PROCESSES IN THE CONTEXT OF CURRENT TRENDS OF INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY

DOI 10.30838/ P.ES.2224.050618.56.112

Taranenko I., Dr. of Econ.Sc.*Alfred Nobel University, Dnipro*

The article is devoted to the study of the content and dynamics of modern globalization processes that occur in the implementation of the new protectionism to the economic policies of many countries. It was shown that the reduction of the quantitative indicators of globalization during 2008-2015 was due, first of all, to the reduction of economic, mainly trade, globalization, as a result of a significant slowdown in international flows of goods, capital and people (economic globalization *de facto*), and protectionist measures of economic policy (economic globalization *de jure*). The article substantiates the position of the author on the groundlessness of the statement about the

implementation of the new protectionism as the beginning of "deglobalization". The high dependence of globalization on the cyclic nature and conditions of the world economy, as well as the strong correlation of globalization processes with Kondratieff long waves, can explain the present reduction of globalization at protectionism basis, by the entry of the world economy into the descending phase of a large cycle, and also assume an acceleration of globalization and come back to free trade after the transition to the ascending phase of the cycle.

Keywords: globalization, KOF Globalization Index, trade globalization, economic policy, protectionism, new protectionism.

Актуальність проблеми. Вхідження світової економіки в період нестабільності і уповільнення темпів зростання з початком світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. призвело до суттєвого гальмування глобалізаційних процесів та скорочення кількісних показників (індексів) глобалізації. Спадний тренд глобалізації наразі обумовлений як скороченням або суттєвим уповільненням міжнародних потоків товарів, капіталів і людей, так і заходами протекціоністської політики, які активно почали запроваджувати уряди країн на тлі економічної кризи та подальшої стагнації економіки для відновлення національної промисловості, протидії безробіттю, а також з метою отримання політичних дивідендів. На цьому тлі активізувалися прибічники концепції антиглобалізму і з'явилися твердження про «кінець глобалізації».

Дослідження сучасних глобалізаційних тенденцій в контексті зв'язку з політикою неопротекціонізму, впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток, та визначення середньо- та довгострокових перспектив глобалізації має створити засади для розробки ефективної економічної політики країн світу.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування змісту та динаміки глобалізаційних процесів міститься в роботах У. Бека, Е. Гідденса, Т. Кальченка, П. Кругмана, К. Омае, Ю. Пахомова, В. Сіденка, А. Філіпенка, Т. Фрідмана та ін.

Методика розрахунку інтегрального індексу глобалізації КОФ розроблена А. Дрехером в 2006-2008 рр. [1] і удосконалена співробітниками Швейцарського економічного інституту КОФ С. Джиглі, Ф. Хелгом та Ж.Е. Штурмом в 2018 р. [2].

Тенденція до уповільнення глобалізації знаходить обґрунтування в роботах А. Рагмана, В. Іноземцева, С. Кузьминова [3; 4; 5] та ін. В свою

чергу, дослідженню причин, які обумовили скорочення показників глобалізації, висвітленню місця протекціонізму в економічній політиці країн та особливостей сучасного неопротекціонізму присвячені наукові праці Ф. Еріксона, В. Нортон, Р. Саллі, Дж. Стігліця [6; 7] та ін. У книзі «Протекціонізм та антиглобалізм» [8] дослідниками У. Купером, К. Доллівом, Дж. Джексоном та В. Джонсом визначено вплив неопротекціонізму на економіку США.

Водночас огляд джерел показав, що в науковій літературі бракує досліджень змісту і динаміки різноманітних складових глобалізаційних процесів, у контексті впливу сучасних тенденцій міжнародної економічної політики.

Метою роботи є визначення динаміки та змісту сучасних глобалізаційних процесів у зв'язку з політикою неопротекціонізму, та обґрунтування середньо- та довгострокових тенденцій глобалізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зміни, які відбуваються в змісті та динаміці сучасних глобалізаційних процесів, вимагають постійного удосконалення визначень глобалізації та обумовлюють нові аспекти її досліджень. Сучасні вчені наголошують на утворенні мережевих інтра- та міжконтинентальних зв'язків між учасниками глобалізації, які здійснюються через різноманітні потоки людей, інформації та ідей, капіталів і товарів [2]. При тому зберігає актуальність традиційне визначення глобалізації як процесу, що розмиває національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та способи управління, та утворює комплекс відносин взаємозалежності [2].

Рівень глобалізації країн та світу в цілому визначається за допомогою низки індексів. Найбільш відомим є індекс глобалізації КОФ, який розраховується Швейцарським економічним інститутом КОФ для більше ніж 200 країн на період з 1970 р. по теперішній час. Інтегральний індекс глобалізації КОФ містить три виміри: економічний, соціальний та політичний, кожний з них має свою вагу в інтегральному індексі [1; 2]. Базова методика розрахунку, запропонована А. Дрехером в 2006-2008 рр., значення інтегрального індексу глобалізації КОФ та його складових присутні на веб-сайті інституту [9].

Співробітниками Швейцарського економічного інституту КОФ С. Джиглі, Ф. Хелгом та Ж.Е. Штурмом в 2018 р. було переглянуто загальну концепцію і методологію визначення індексу глобалізації КОФ та

удосконалено базову методику його розрахунку [2]. В новій версії індексу вперше запроваджено різницю між заходами де-факто і де-юре (*de facto* and *de jure*) при розрахунку трьох вимірів глобалізації, а також відокремлено торгіву і фінансову глобалізацію в межах економічного виміру. Відповідно, до оновленого індексу глобалізації КОФ включено низку додаткових змінних.

Оновлений індекс глобалізації КОФ розраховується шляхом поєднання індексів *de facto* і *de jure*. Сучасна концепція індексу глобалізації КОФ базується на такому: глобалізаційні заходи *de facto* представляють потоки (flows) та діяльності (activities); в свою чергу, заходи *de jure* представляють політики (policies), які уможливають здійснення заходів *de facto* [10]. Складові індексу наведені нижче.

Так, *індекс економічної глобалізації de facto* включає торгіву і фінансову складові. Торгова глобалізація *de facto*: торгівля товарами, торгівля послугами, диверсифікованість торговельних партнерів. Фінансова глобалізація *de facto*: прямі іноземні інвестиції, портфельні інвестиції, міжнародний борг, міжнародні резерви, виплати міжнародних доходів (сума доходів капіталу і праці, виплачених за кордон і таких, що поступили із-за кордону).

Індекс соціальної глобалізації de facto включає такі складові. Міжособистісна глобалізація *de facto*: міжнародний голосовий трафік, некомерційні трансфери між людьми, міжнародний туризм та міграція. Інформаційна глобалізація *de facto*: заявки на патенти, міжнародні потоки студентів, високотехнологічний експорт. Культурна глобалізація *de facto*: торгівля культурними товарами (за визначенням ЮНЕСКО), заявки на торговельні марки, торгівля персональними послугами, кількість ресторанів McDonald's та магазинів ІКЕА.

Політична глобалізація de facto визначається через кількість іноземних посольств у країні, кількість миротворчих місій ООН та міжнародних недержавних організацій.

Індекс економічної глобалізації de jure включає дві складові. Торгова глобалізація *de jure*: правила торгівлі, торговельні податки, тарифи. Фінансова глобалізація *de jure*: обмеження руху інвестицій, фінансова відкритість, яка визначається через відкритість рахунку капіталу за індексом Chinn-Ito та індексом Jahan-Wang [2].

Індекс соціальної глобалізації *de jure* містить такі складові. Міжособистісна глобалізація *de jure*: кількість телефонних абонентів, свобода пересування, кількість міжнародних аеропортів. Інформаційна глобалізація *de jure*: доступ до телебачення, користування Інтернет, свобода преси, доступ до широкопasmового інтернету. Культурна глобалізація *de jure*: гендерна рівність, витрати на освіту, громадянська свобода.

Політична глобалізація *de jure*: членство в міжнародних організаціях, кількість укладених міжнародних угод, кількість партнерів за укладеними інвестиційними угодами.

Наразі на веб-сайті Швейцарського економічного інституту КОФ присутні значення індексу глобалізації КОФ та його складових, розраховані за оновленою методикою, на період 1970-2015 рр. Проведений в даній роботі аналіз дозволяє дослідити вплив з боку економічної політики на особливості перебігу глобалізації та сучасні тенденції її динаміки.

Значення індексу глобалізації КОФ та його складових *de facto i de jure* для світу загалом, протягом 1970-2015 рр., надані на рис. 1.

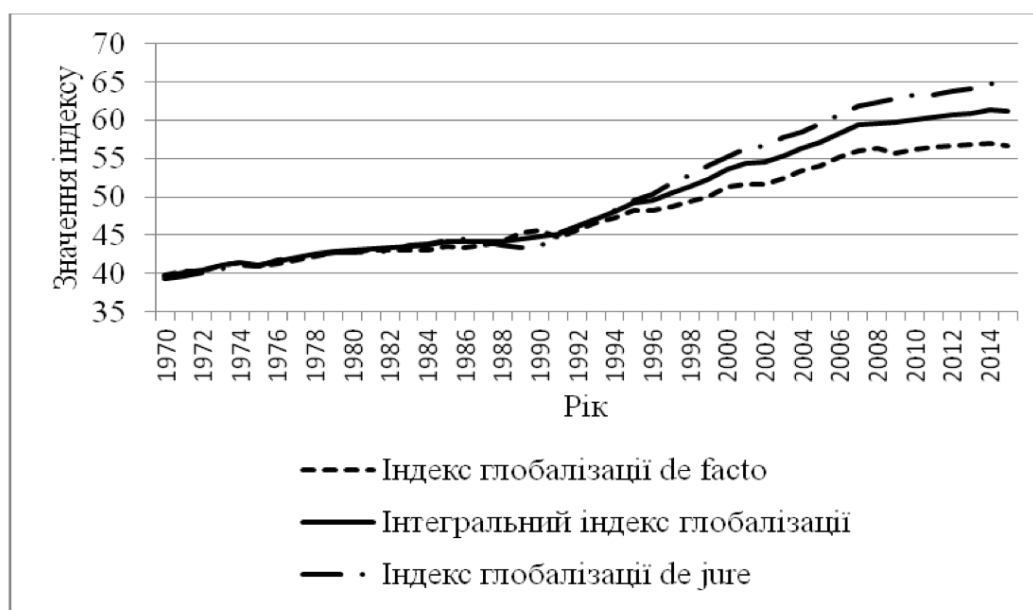

Рис. 1. Динаміка індексу глобалізації КОФ, 1970-2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за [9]

Результати дослідження свідчать про нерівномірний розвиток глобалізаційних процесів у світі на різних проміжках часу, що безпосереднім чином пов'язано з циклічним розвитком економіки та змінами в економічній політиці.

Уповільнений розвиток глобалізації протягом 1970-х – 1980-х років був пов'язаний з кризою Бретон-Вудської валютної системи, світовими економічними кризами 1974-1975 та 1980-1982 рр. та активним впровадженням принципів протекціонізму в економічну політику розвинутих країн з метою захистити внутрішні ринки від конкуренції з боку іноземних виробників під час економічних негараздів. Саме у цей час виникли поняття «неопротекціонізму» та «керованої торгівлі» (managed trade), що містили комплекс заходів з нетарифних обмежень, надання субсидій національним виробникам, укладання угод з добровільного обмеження експорту (Voluntary Export Restraints), узгоджених ринкових домовленостей (Orderly Market Arrangements) тощо. Таким чином, середньострокові заходи з обмеження іноземної конкуренції впроваджувалися одночасно з короткостроковими скороченнями обсягів міжнародної торгівлі під час економічних криз, що обумовило синхронну зміну і подібні величини індексів глобалізації *de facto i de jure*.

З початку 1990-х рр. глобалізаційні процеси у світі демонструють стрімкий розвиток під впливом, по-перше, – широкого впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, а по-друге, – низки політико-економічних явищ, зокрема укладення Маастрихтської угоди про створення ЄС, трансформації ГАТТ на СОТ і прийняттям рішень Уругвайського раунду, скорочення тарифів у відповідності до принципів «Вашингтонського консенсусу» і утворення нових економік з високим ступенем відкритості внаслідок розпаду СРСР та соціалістичного блоку як такого. Цілком природно те, що в цей період завдяки заходам політичної та економічної лібералізації складова індексу *de jure* постійно перевищує складову *de facto*.

Відбувалася нечувана раніше лібералізація торгівлі та руху капіталів, а також стрімке економічне зростання. Вступ Китаю до СОТ у 2005 році сприяв подальшій глобалізації. Обсяги міжнародної торгівлі зростали швидше, ніж світовий ВВП, а темпи приросту прямих іноземних інвестицій перевищили обидва попередні показники, що дозволило вченим назвати 2002-2007 рр. «золотим часом» глобалізації і охарактеризувати цей період як найбільше процвітання протягом новітньої історії [6, с. 2].

Втім наприкінці 2000-х років глобалізація наочно підтвердила свою залежність від циклічності і кон'юнктури світової економіки, та відповідно – від трендів економічної політики провідних країн.

Внаслідок світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. темпи приросту індексу глобалізації КОФ суттєво уповільнилися. В 2015 р. вперше з 1990 р. відбулося абсолютне скорочення індексу глобалізації, яке було обумовлене складовою *de facto* (табл. 1).

Слід зазначити, що навіть на піку кризи в 2009 р. динаміка індексу глобалізації КОФ не була від'ємною. Зменшення зазнала тільки складова *de facto*.

Таблиця 1 – Темпи приросту індексу глобалізації КОФ, 2007-2015 рр.

Рік	Індекс глобалізації КОФ	Темп приросту, %	Індекс глобалізації <i>de facto</i>	Темп приросту, %	Індекс глобалізації <i>de jure</i>	Темп приросту, %
2007	59,39184	1,78	56,06227	1,69	61,92845	1,92
2008	59,65771	0,45	56,28382	0,40	62,29503	0,59
2009	59,68557	0,05	55,77267	-0,91	62,87801	0,94
2010	60,11147	0,71	56,13297	0,65	63,27769	0,64
2011	60,38595	0,46	56,5581	0,76	63,36344	0,14
2012	60,68695	0,50	56,69804	0,25	63,83124	0,74
2013	60,89758	0,35	56,76782	0,12	64,169	0,53
2014	61,30327	0,67	57,06038	0,52	64,71812	0,86
2015	61,16845	-0,22	56,62933	-0,76	64,87117	0,24

Джерело: побудовано авторами за [9]

Можна припустити, що це сталося за рахунок абсолютного скорочення обсягів міжнародної торгівлі в світі (за даними Світового банку, в поточних доларах США), частки світового експорту та імпорту в ВВП, скорочення обсягів руху капіталів та людей (зокрема туристів), зростання зовнішнього боргу тощо. Однак позитивна динаміка глобалізації *de jure* компенсувала негативні кількісні зміни.

В той час як в 2015 році зростання глобалізації *de jure* було незначним і не компенсувало скорочення глобалізації *de facto*.

Для кращого розуміння трендів глобалізації проведено порівняльний аналіз динаміки її політичного, економічного та соціального вимірів. Результати аналізу показали, що уповільнення темпів приросту і подальше скорочення індексу глобалізації КОФ в 2015 р. відбулося переважно завдяки скороченню індексу економічної глобалізації (рис. 2).

Так, в 2015 р. індекс економічної глобалізації скоротився порівняно з 2007 р. на 1,74 п. Водночас індекси політичної і соціальної глобалізації зросли за цей період часу на 3,16 п. кожний, переважно за рахунок складових *de jure*.

Нажаль, значення індексу глобалізації КОФ за 2016-2017 рр. ще відсутні, що унеможливорює подальше дослідження часового тренду. Водночас співставлення виявленої динаміки індексу глобалізації з сучасними явищами у сфері економічної політики країн-світових лідерів, в першу чергу з хвилею протекціонізму США, дозволяє припустити подальше скорочення індексу глобалізації, перш за все – за рахунок економічної глобалізації *de jure*.

Звідси випливає необхідність приділення поглибленої уваги динаміці складових індексу економічної глобалізації *de facto* і *de jure* (рис. 3).

Рис. 2. Динаміка складових індексу глобалізації КОФ, 1970-2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за [9]

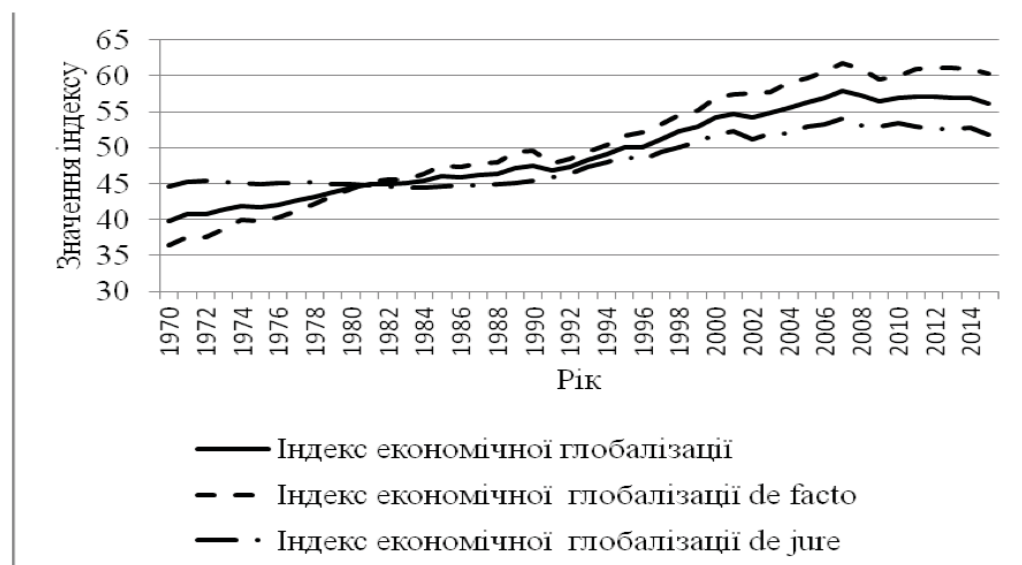

Рис. 3. Динаміка складових *de facto* і *de jure* індексу економічної глобалізації, 1970-2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за [9]

Результати аналізу показали протилежне співвідношення складових *de facto* і *de jure* індексу економічної глобалізації, порівняно як з індексом глобалізації КОФ, так і з індексами соціальної та політичної глобалізації. А саме, складова *de facto* протягом 1970-2008 рр. демонструє більш високі темпи зростання, і з початку 1980-х рр. за абсолютними значеннями перевищує складову *de jure*. Починаючи з 2008 р. обидві складові демонструють від'ємну динаміку. Так, в 2015 р. порівняно з передкризовим 2007 р. абсолютне скорочення показника економічної глобалізації *de facto* склало -1,45 п, і було меншим за скорочення економічної глобалізації *de jure*, яке склало -2,22 п.

Звідси можна зробити висновок про те, що основним фактором суттєвого уповільнення приросту і наступного скорочення індексу глобалізації в 2008-2015 роках є скорочення економічної глобалізації *de jure*, тобто зміна економічної політики країн світу в протилежному відносно глобалізаційного вектора напрямку.

Визначення особливостей сучасної міжнародної економічної політики, які обумовлюють зміну трендів глобалізаційних процесів у світі, вимагає дослідження тенденцій перебігу і співвідношення показників економічної та фінансової глобалізації.

Динаміка показників торгової та фінансової глобалізації *de facto* і *de jure* протягом 1970-2015 рр. показана на рис. 4.

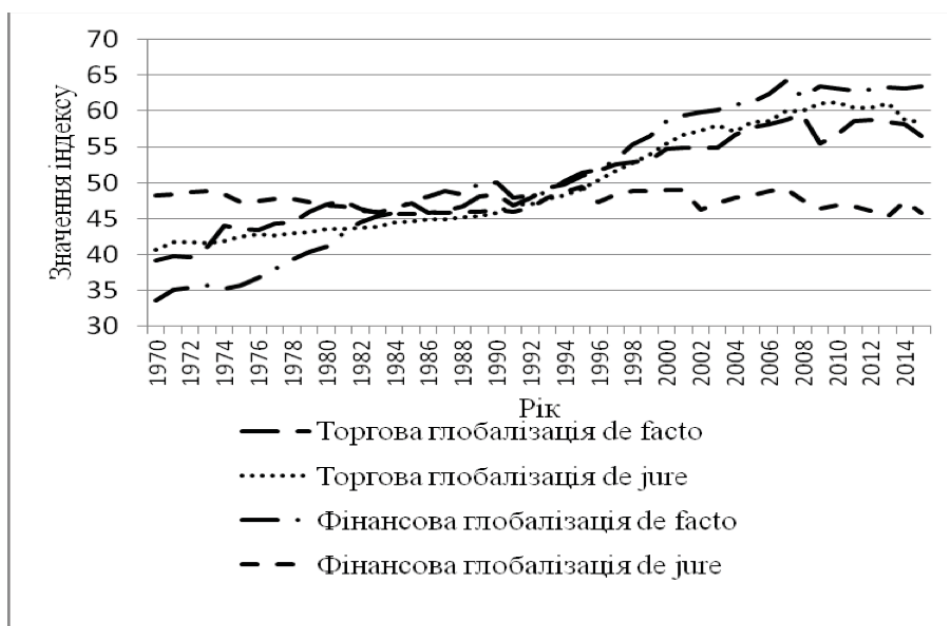

Рис. 4. Динаміка показників торгової та фінансової глобалізації *de facto* і *de jure*, 1970-2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за [9]

Слід зазначити, що загальний вектор і кількісне співвідношення показників торгової глобалізації *de facto* і *de jure* протягом досліджуваного періоду змінюються незначним чином. Протягом 1990-х років спостерігається прискорення зростання обох складових, і починаючи з 1998 року торгова глобалізація *de jure* дещо перевищує торгову глобалізацію *de facto*. В той час як показники фінансової глобалізації *de facto* і *de jure* змінюються в протилежних напрямках, і з часом фінансова глобалізація *de facto* суттєво перевищує фінансову глобалізацію *de jure*. В 2015 р. така різниця становила 17,62 пункти (табл. 2).

Таблиця 2 – Показники торгової та фінансової глобалізації *de facto* і *de jure*, 2007-2015 рр.

Рік	Показник торгової глобалізації <i>de facto</i>	Показник торгової глобалізації <i>de jure</i>	Показник фінансової глобалізації <i>de facto</i>	Показник фінансової глобалізації <i>de jure</i>
2007	58,75651	59,97834	64,2139	49,13388
2008	59,60288	59,98856	61,93906	47,63887
2009	55,49364	60,9886	63,48146	46,38468
2010	56,61555	61,19389	63,18332	46,90397
2011	58,70017	60,4698	62,881	46,76432
2012	58,71314	60,43047	63,03225	46,08136
2013	58,51369	60,97845	63,25785	45,32238
2014	58,12287	58,72829	63,20411	47,53498
2015	56,48444	58,46781	63,48555	45,8665

Джерело: побудовано авторами за [9]

Результати аналізу даних, наведених в табл. 2, показали, що показники торгової глобалізації *de facto* і *de jure* скоротилися в 2015 р. порівняно з передкризовим періодом на 3,12 та 1,52 пункти відповідно. Торгова глобалізація *de facto* зазнала найбільшого скорочення в 2009-2010 та в 2015 рр. В свою чергу, показники торгової глобалізації *de jure* протягом 2009-2013 років навіть перевищували передкризові значення, і скоротилися лише в 2014-2015 рр., що свідчить про посилення протекціоністських тенденцій.

Показник фінансової глобалізації *de facto* після суттєвого скорочення в 2008 р. демонструє відносну стабільність, а в 2015 р. – незначне зростання на 0,28 п. В свою чергу, показник фінансової глобалізації *de jure* є більш волатильним, і в 2015 р. скорочується на 1,66 п.

Скорочення показників економічної глобалізації *de jure* є беззаперечним свідченням посилення протекціоністських тенденцій в

торговій та фінансовій сферах на тлі уповільнення економічного зростання провідних світових центрів сили – ЄС і США. Так, ВВП країн Єврозони після незначного зростання протягом 2010-2011 рр. відповідно на 2,08 і 1,6%, знову зазнав скорочення в 2012 р. на -0,89 та в 2013 р. на -0,25%. Темп приросту ВВП протягом 2014-2016 рр. складав у середньому 1,74% на рік. Економіка ЄС продемонструвала падіння ВВП в 2012 році на -0,42%, а в 2013 р. зростання становило лише 0,25% [11], що дозволяє вести мову про невідповідність поставленим раніше стратегічним цілям [12], та економічну стагнацію. Темпи економічного зростання США, поряд з такими макроекономічними показниками, як рівень зайнятості, сальдо торговельного балансу і зовнішній борг, також оцінювалися як незадовільні.

Однотимчасне скорочення торгової глобалізації *de facto* і *de jure* в 2014-2015 рр., яке відбулося вперше за весь період розрахунку індексу глобалізації КОФ починаючи з 1970 р., дозволяє зробити припущення про системний характер скорочення торгової глобалізації на тлі поступового зростання протекціонізму в 2016 р., зокрема на ринках металу. Так, в червні 2016 року ЄС запровадив антидемпінгові мита у розмірі 81,1% на китайську сталь. Адміністрація Барака Обами в той же час підвищила тарифи на сталь для Китаю, Індії, Італії, Південної Кореї і Тайваню. В липні 2016 р. Китай запровадив антидемпінгові мита для Японії, Південної Кореї та ЄС на електротехнічну сталь. Антидемпінгові мита на сталь також запровадили Індія, Малайзія, Перу [13].

З урахуванням високої залежності глобалізаційних процесів від економічної політики країн, очевидно, що тенденція до скорочення глобалізації буде посилюватись протягом наступних років в умовах агресивного протекціонізму, проголошеного президентом США Дональдом Трампом з метою протидіяти уповільненню економічного зростання та усуненню макроекономічних та структурних дисбалансів.

Висновок. Проведене дослідження показало суттєве уповільнення, і навіть деяке скорочення значень індексу глобалізації КОФ в період 2008-2015 рр. Втім ми поділяємо думку дослідників [6; 7], згідно якої твердження про поширення політики «нового протекціонізму» як початок «деглобалізації» є безпідставним. Наведемо наступні аргументи.

По-перше, як показано вище, фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. обумовила скорочення економічної глобалізації, а також тісно

пов'язаної з останньою соціальною глобалізацією *de facto* (міжнародний туризм та міграція, заявки на патенти, високотехнологічний експорт та ін.). В той час як зростання індексів соціальної і політичної глобалізації продовжувалося і лише продемонструвало деяке уповільнення. По-друге, як було вказано вище, динаміка сучасних глобалізаційних процесів свідчить про їх високу залежність від циклічності і кон'юнктури світової економіки. Автором у роботах [14; 15] обґрунтовано високу кореляцію між хвилями глобалізаційної динаміки та довгими циклами Кондратьєва (к-хвиль). Співвіднесення часових меж к-хвиль з етапами, або «хвилями» глобалізації показало збіг прискорення глобалізаційних процесів із висхідними фазами довгих циклів. Беручи до уваги те, що світова економіка в 2008 р. увійшла в спадну фазу великого циклу, яка буде продовжуватись якнайменше до 2020-2025 р. [14, с. 106-108], слід припустити протягом указанного часу збереження тренду скорочення глобалізації, перш за все, за рахунок посилення протекціонізму. По-третє, можна припустити, що на кожному етапі розвитку, залежно від етапу глобалізації, притаманного технологічного укладу, фази циклу та ін., для світу в цілому і окремих країн формується певний оптимальний рівень глобалізації, за якого можливе найкраще досягнення поставлених цілей економіки і суспільства. Цей рівень може змінюватись з часом нелінійним чином, залежно від умов, які склалися.

Ми цілком поділяємо підхід вчених, згідно до якого глобалізація надає величезні можливості для розвитку [7] і виступає як нелінійний, переривчастий, пульсуючий, необоротний в принципі та в цілому, та оборотний в окремих своїх проявах діалектичний процес зростання світоцілісності на етапі транснаціоналізації життя людства [16]. Хвилеподібна динаміка глобалізаційних процесів та висока кореляція з хвилями Кондратьєва дозволяє припустити прискорення темпів глобалізації з переходом до наступного «великого циклу». Подібний підхід нам здається найбільш зваженим в трактуванні майбутнього глобалізаційного розвитку.

В свою чергу, предметом подальших досліджень має стати таке:

- підтвердження кореляції між глобалізаційною динамікою та циклічністю економіки на сучасному етапі;
- визначення впливу протекціоністської політики та обумовлених нею сучасних «деглобалізаційних тенденцій» на економіку окремих країн;

– розробка підходів до визначення оптимального рівня глобалізації країн на різних етапах соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dreher A., Noel G., Pim M., 2008. *Measuring Globalization – Gauging its Consequence.* – New York: Springer.
2. Gygli S., Haelg F., Sturm J-E. C., 2018. *The KOF Globalization Index – Revisited.* KOF Working Paper, [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/238666>.
3. Rugman A., 2000. *The End of Globalization. A New and Radical Analysis of Globalization and What It Means to Business.* – London: Random House Business Books, 237 p.
4. Иноземцев В. Реальные и мнимые пределы глобализации. Рецензия на книгу A. Rugman. *The End of Globalization. A New and Radical Analysis of Globalization and What It Means to Business.* – London, Random House Business Books. – 2000. // Свободная мысль – XXI, № 11 (1501), 2000. – С. 121-124.
5. Кузьминов С.В. Праця – гроші – політична влада: зачароване коло? / Кузьминов С.В. // Стратегія розвитку України. Економіка. Соціологія. Право. – 2011. – №3. – С. 99-103.
6. Erixon F., Sally R., 2010. *Trade, globalization and emerging protectionism since the crisis.* ECIPE Working Paper, No 02/2010. – 20 p.
7. Stiglitz, Joseph E., 2018. *Globalization and its Discontents Revisited: Anti Globalization in the Era of Trump.* New York: W.W. Norton, 472 p.
8. *Protectionism and Anti-globalization.* 2010. Series: Trade issues, Policy and Law. Editors: William C. Burris, 255 p.
9. *KOF Globalization Index.* KOF Swiss Economic Institute [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://globalization.kof.ethz.ch>
10. Quinn, D. P., Schindler, M., and Toyoda, M. A. (2011). *Assessing Measures of Financial Openness and Integration.* IMF Economic Review, 59(3): 488–522.
11. *World Development Indicators. Data Catalog.* World Bank [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>
12. Тараненко І.В. Інноваційні стратегічні ініціативи ЄС / І.В. Тараненко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. пр. – Маріуполь: Аванті, 2011. – Т. 1. – С. 72-78.

13. Awan, A. G. 2016. Wave of Anti-Globalization and Capitalism and Its Impact on World Economy. *Global Journal of Management and Social Sciences*, Vol 2, No.4 Oct-Dec, Page 1-21.
14. Тараненко І.В. Інноваційна конкурентоспроможність країн у сучасних умовах глобалізації: монографія. / І.В. Тараненко. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – 424 с.
15. Тараненко І.В. Модифікація глобалізаційно-інноваційної моделі світової економіки на засадах сталого розвитку: нові виміри конкурентоспроможності / І.В. Тараненко // *Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. пр.* – Дніпропетровськ: Дніпропетровський ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2013. – Вип. 1 (12). – С. 172-185.
16. Мунтян М. Глобализация: что это такое? [Электронный ресурс] / М. Мунтян. – Режим доступа: [http : // www . perspektivy . info / oikumena / kotel / globalizacija _ chto _ eto _ takoje _ 2007-01-01 . htm](http://www.perspektivy.info/oikumena/kotel/globalizacija_что_eto_takoje_2007-01-01.htm)